

magasabbra, mikor a Károlyi-rezsim és a bolsevizmus visszasságait festi.

Ugyancsak korregény akar lenni Reményi József amerikai magyar ujságíró kétkötetes regénye. Erről az íróról is keveset hallottunk még. Eddig mindössze két novella-kötete s egy regénye jelent meg nálunk. A „Jó hinni“ c. második regénye a háború előtti pozsonyi életet eleveníti föl. Főhőse egy kis hatodik realista, valószínűleg az író saját maga, akinek életét három éven át kísérjük végig. Finoman érző, törekény lélek ez a Barth Jancsi, aki nyitott szemekkel jár az életben s tragédia az neki, hogy az élet nem az az ábrándvilág, amelyet minden gondolkozó fiatal gyerek elképzelt magának. Szépen indul meg a regény, az író eleven, mozgó életet varázsol elénk, a kis főhősön kívül magunk előtt látjuk az apát, az életküzdelemben belefáradt vasúti hivatalnokot, aki borba és zenébe fojtja fájdalmát, aztán az ábrándozó, mélylelkű anyát, aki nem való a tülrealis környezetbe; látjuk Jancsi tanárait és osztálytársait, első szerelmét: az érzéki bécsi lányt. Kár aztán, hogy a munka második fele teljesen ellaposodik, a sok aethetizálásban jóformán elvész a regény s a gyér cselekmény a végén már alig tudja érdeklődésünket lekötni. Túlzásba is megy az író. Az iskolát, a tanárokat, a tankönyveket nagyon lenézi. Olyan világ az eszménye, melyben a Szépség a legfőbb erő s ennek a keresése szerinte az élet célja. Van valami fanatikus ebben a regényíróban s egy-egy pillanatra csillogóvá tudja tenni még nem egészen lehiggadt, forrongó aethetikáját. Sok zene van a mondataiban s tömör, kifejező magyar nyelvet is szívesen olvassuk.

Megyeri József.

Molnár Antal: A zenetörténet szociológiája. Ebben az alig kétszáz oldalas könyvben — mely egy népszerűsítő sorozatban (Kultúra és Tudomány) jelent meg — tulajdonképp több fonalat kell megkülönböztetnünk, melyek egymás mellett futnak, akár egy regény cselekményszálai, olykor összetalálkoznak, sőt összezsavarodnak, de együvé nem szövdnek.

A zenetörténet szociológiáját — hogy a címnél maradjunk —, mint minden művészetszociológiát, két szempontból lehet megírni. Az egyik a pozitívizmus szempontja, mely megmutatja, hogy a társadalmi élet alakulása milyen hatással van a művészetekre és köztük a zene-művészetre. A másik az idealisztikus szempont. Ez mélyebbre nyúl. A kor lelkét, belső struktúráját keresi, melynek megnyilatkozásai a társadalmi élet, a filozófia, a művészetek egyaránt. Az előbbi az Auguste Comte-é és Herbert Spenceré, az utóbbi — hogy divatos névre hivatkozzunk — Spengleré.

Molnár Antal azonban egy szemponttal nem elégszik meg. Mindkettő megtalálható könyvében, bár alkalmazásuk igen különböző értékű.

Az elsőnek köszönheti a munka két legjobb fejezetét és sok derék észrevételét. Amit a Minnesängerköltészetben érezhető egyházi, egyzólamú énekek hatásáról mond, amit a nemzeti és egyéni elem betódulásáról a vallásos zenébe, daldarajutatásról, önállósulásáról, sőt vallást pótló miszticizmusáról kifejt — mind igen hasznos útmutatás a zenetörténet megértéséhez. Mikor az uralkodó társadalmi osztálynak, a közönségnek, megrendelőnek hatását tárgyalja egy-egy kor zenekultúrájára, vagy azt fejtegeti, hogy a népzene először csak mint városi népmuzsika, majd mint mondvaesinált romanticizmus került a zenébe, míg a maiak — Kodály, Bartók — az ősi népiesség felkutatott zenemotívumaira építenek; mondom, mindezekben igen jó képet kapunk arról, hogyan nyilvánul meg a társadalmi élet hatása a zenében. A kölcsönhatást csak ritkán értékeli úgy túl, mint ebben a groteszk mondatban: „A Strauss Richárd-féle tömegszuggeráló programzene és a Debussy-féle túlfinom idegfürdő állította elő a világháborút.“ Gyorsan meg kellene táviratozni Trianonba a háborús felelősség e Molnár Antal-féle megállapítását.

A másik szempont szerint minden kornak megvan a maga külön lelke. Más a renaissance-é, más a barokk-é. Ez a lélek nyilvánul meg a társadalmi élet alakulásában és a művészetben egyaránt. A folytonosan

„indukció“-t emlegető Molnár Antal azonban képtelen a kor ily egységes meglátására, mi szerinte „nagy szellemek feladata, kik mély intuícióval megoldják a csomót“. Máskor azzal tér ki a probléma elől, hogy a Bach-fűga és az egykorú abszolutizmus közti összefüggést csak „bonyolult levezetéssel“ tartja kimutathatónak. Így idevonatkozó elszórt példái és a történeti korok szellemi egységéről írt fejezete nem érintik a kérdés gyökerét s — bár ezt a szerző elvileg maga sem tartja helyesnek — pusztá párhuzamok felsorolására szorítkozik. A korszellem nála valóban „misztérium“(1) marad. A Spengler morfológiájához nincsen ereje.

Azonban Molnár nem elégszik meg egy jól és egy rosszul alkalmazott szempont összebonnyolításával. Többszörösen, de különösen a „Klasszicizmus és romanticizmus“ című utolsó fejezetben, nekilát, hogy valami társadalmi esztétika-félt szerkesszen. A Bodnár Zsigmond-i ízelet, melyet belőle kapunk, eléggé megmutatja, milyenek képzeli ezt. Amint Tietzetől és Spenglertől tanulta: minden kor önmagában zárt egység. Van ifjúsága, tetőpontja, hanyatlása. Maradandó eleme: az erkölcsi tartalom. Ez annál magasabb, minél inkább alárendeli magát az egyén a *világ felkiüszmeretnek*(?). Az előkészítő forrongás társadalmi szervezethez fejlődik, majd ez ismét hanyatlásnak, bomlásnak indul. Ezzel párhuzamos a romanticizmus és klasszicizmus, a részek önálló élete vagy teljes kiegyensúlyozottsága a műalkotás egységében. Az egyes korok klasszikus tetőpontjait összekötve, megkapjuk: az *összkultúrát*. S mi a művészet Európa életében? „A testiség elnyomása folytán fönnmaradó energia és fájdalom legfeltűnőbbben lelki betegségek és művészet alakjában tör kielégülés után.“ A fantázia? „Végtelen lehetőségű pótszergyártó, melyet óriási méretű üzemer kényszerített az európai élet szellemiségének jelleme.“

Ezzel a módszerrel meg lehet határozni egy új művészi irány keletkezésének vagy kiélésének szabályszerűségeit, de a lángelmét meghatározni bizony hiába próbálja vele Molnár Antal. S az így értelmezett művészet lesz — a szerin-

tünk nem létező, mert lehetetlen — *transzcendentális esztétika segéd-tudománya!* Kritikát nem mondunk. Elég lesz kérdenünk, hogyan kerülnek e problémák a zenetörténet szociológiájába? Még tág értelemben sem tartoznak hozzá, mert a genie, a klasszicizmus-romanticizmus szociológiai magyarázatának eleve is csődöt kell mondania.

Ez azonban még nem minden. Szerencsétlenségre, Molnár Antal könyve történetfilozófiai látószögből akarja vizsgálni nemcsak a zenetörténetet, hanem a művészetet, sőt általában a történetet is. Ismerjük ezt a fölfogást, mely anyai féttissel boldogította a történetírás tudományát. Ilyenek a „race“, a „fejlődés“. Az utóbbi a Molnár Antal féttise is, melyet különös durva ritussal imád. Az egyes korok zárt egységek. Értékeik egymással össze nem mérhetők, mert *különböző módon* közelítik meg az „elvont kultúrát“, vagy — mint Molnár másutt mondja — „a kereszténység eszmevilágának érvényesítését“. Mégis, az egyes korszakok alkotásainak összességét tekintve van fejlődés, mely a társadalom fokozatos demokratizálódásával párhuzamosan az egyéniség-kultusz felé halad. De nehogy azt tessék hinni, hogy ez a történelemből folyik! Valami szükségszerű, abszolútum ez — hiszen Herbert Spencer a profétája. Előbb kell ezt ismerni, mint a történeti folyamatot: „*Azt, ami a fejlődéstörvény alkalmazásakor valószínűnek látszik, a történelem tényei teszik bizonyossá.*“

A könyv végén megkapjuk a törvényeket, előbb külön, azután egy öles mondat főszabványába gyúrva. Molnár kiemeli, hogy csak az európai művészetre alkalmazandók, bár van oka általános érvényességükben hinni. Mi azonban még a „központi fejlődéstörvény“ európai érvényességében is bátorodunk kételkedni. Így szól: „Minél fejlettebb a művészet technikája, annál közelebb kerül az alsó nép művészetéhez anyagában és anyagának feldolgozásában.“ S ezen belül állítolag még az egyes művészeteknek is van „autonóm fejlődésük“. Az ember szédülni kezd.

Hogy az ily történetfölfogásnak a történeti tények meghamisítására kell vezetnie, az csak természetes.

Molnár Antal megismeri a féltése, mely már nyíltan vall pozitíviztikus eredetűre, az „Adva van...” Adva van az Egyház, azaz aszkézis, a testiség elnyomása; és adva van a nép érzéki hajlama. A név fölveszi a kereszténységet. Érzékisége többé őszintén meg nem nyilvánulhat: tehát a művészetben fejezi azt ki. Innen az európai művészet szimbólikus jelleme. Az okoskodás azonban folytatódik. Aszkézis? Tehát az ősegyház művészetellenes, a gótika pedig elnyomja a természetet. Nem számítanak többé Molnár előtt a gótikus művészek emberábrázolásai, sokszor a vidék flórájából stilizált oszlopfő-díszítései, az amiens-i és sok más katedrális realiztikus életábrázolásai, melyek például a tizenkét hónap falusi életét ábrázolják.

Molnár Antal frazeológija, mely folytonosan kémiai átváltozást, indukciót emleget, mely „két igazság közeparányosát” keresi és egy rövid mondatban elmondható banális igazságot három-dimenziós koordináta-rendszerben tart szükségesnek összezávarni, végül is teljesen bizonyossá tesz afelől, hogy történetfilozófiája a pozitívizmus fegyvertárából került elő. Hiába ingadozik közte s a mai idealisztikus történetfelfogás között. Hiába idézi és bírálja — sokszor igen erős szavakkal — a régi és új irány felhasználást és bőven idézett íróit.

Molnár Antal jól tette volna, ha tárgyát szűkebben határolja körül. Ha azonban már mindenáron hozzá akart szólni általában a művészetek alakulásához és a történetfelfogáshoz is, — hiszen minden speciális történeti témába belejátszik az egész történelem — esztétikáját és történetfelfogását a művészet többi ágában való elmélyedésnek, a történet fölött való elmélkedésnek kellett volna kialakítania. Így az egészséges és bő kalászt ígérő vetésre, hogy a szerző hasonlatával éljünk, „nem a nap süt le, hanem az elszigeteltség lámpása”. *Kastner Jenő.*

Szokásmondások. (Kertész Manó könyve.) A nyelv szókincsének történetén tükrö a nép művelődési változásainak s biztos forrása történetelőtti életének. Mindennap ajkunkra vett szavak, szólások és közmondások évszázadok, sokszor évezredek történetéről tudnak felvilágosítást

adni, ha avatott kutató szólaltatja meg őket. Ha a magyar nyelvtudomány eredményei világánál nézzük, mint egy-egy nagyobb szócsoport jellemző képviselőit, a *hal* és *nyíl*, *búza* és *ökör*, *kereszt* és *király*, *anyag* és *szellem* szavainkat, akkor ezek az egyszerű szavak a magyarság évezredekbe vesző történetének egyes szakaszait, nagy jelentőségű változásait szemléltetik. Finn-ugor eredetű népünk ősi foglalkozása a halászat és vadászat, egy török fajú néppel érintkezve megismeri a földművelést és állattenyésztést, mai hazánkban szláv népek között fölveszi a kereszténységet és államot alkot, majd a legújabb korban az anyagi és szellemi művelődés kifejtésében is jelentős haladást tesz.

De túlzásba esnének azt állítván, hogy a nyelv bizonyítékai többet érnek a történeti kor írásos emlékeinél. Az elfogulatlan kutatónak fel kell használnia minden más tudomány eredményeit is, ha tárgyára vonatkoznak, mert így a különböző irányú vizsgálatok egymást ellenőrizve és kiegészítve jutathatnak el bennünket a kétségbevonhatatlan igazság megismeréséhez. Minél messzebbre néz vissza a multak nyomozója, annál jobban fogyanak a történeti emlékek, elnémulnak az írásbeli bizonyítékok s kimerülnek az archaeológia és az embertan eszközei, s a nemzeti őstörténetnek még megoldható kérdéseivel egyedül áll szemben a nyelvtudós. Felelőssége annál nagyobb, módszeres eljárásának annál szigorúbbnak kell lennie, különben könnyen elragadja a képzelet s légvárákat épít.

Kertész könyve nem ezen a területen mozog. Nem bolygatja sem eredetünk, sem ősi műveltségünk kérdéseit. Ezeknek a nemzeti fontosságú kérdéseknek nyelvészeti kutatásaink eredményei alapján való megoldását megtaláljuk Szinnyei Józsefnek A magyarság eredete, nyelve és honfoglalás kori műveltsége c. klasszikus tanulmányában. Kertész éppen ellenkezőleg a művelődéstörténet ismert eredményei segítségével igyekszik nyelvünk újabb történetében egyes szavaknak, szólásoknak jelentésfejlődését és mai használatát megvilágítani. Munkája megírására a Magyar Tudományos Akadémia pálya-